

Stockholm, 16-03-17

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Ref: Betänkande SOU2015:89 Ny Museipolitik

**YTTRANDE 2016-03-17 över betänkande SOU2015:89 Ny
Museipolitik av Konstnärernas Riksorganisation (KRO) och
Sverige Konsthantverkare & Industrigivare (KIF)**

KRO/KIF har mottagit betänkandet Ny museipolitik (SOU 2015:89) och avger härmed vårt yttrande. KRO/KIF organiserar 3300 yrkesverksamma bild- och formkonstnärer som i stor utsträckning ställer ut vid svenska museer och även anlitas för andra konstnärliga och pedagogiska uppdrag vid museer. KRO/KIF arbetar för att förbättra medlemmarnas ekonomiska och sociala villkor för att därmed göra det möjligt för professionella bild- och formkonstnärer att vara yrkesverksamma.

Vi har framförallt fokuserat vårt yttrande på att kommentera frågor som rör bild- och formkonstnärers villkor inom museivärlden. Med förhoppning att ni hör av er om ni anser att det finns ett behov av förtydliganden.

Den samtida konsten och kulturen är framtidens kulturarv.

Vänliga hälsningar

Katarina Jönsson Norling, konstnär och riksordförande Konstnärernas
Riksorganisation (KRO)

Sanna Svedestedt Carboo, konsthantverkare, vice riksordförande för
Konstnärernas Riksorganisation och talesperson för Sveriges
Konsthantverkare och Industriformgivare (KIF)

Sammanfattning

Utgångspunkten i betänkandet är att det behövs en ny inriktning för den statliga museipolitiken som innebär att den politiska styrningen principiellt blir tydligare samtidigt som verksamheterna ges större ansvar och möjlighet att förverkliga sina uppdrag. För att genomföra denna nya inriktning presenteras två huvudförslag: en museilag och en ny museimyndighet. För att stärka museerna som självständiga kunskapsinstitutioner i förhållande till den politiska nivån föreslår utredningen en museilag, något som tidigare inte funnits i Sverige men väl i våra grannländer. I lagen ska anges att museernas övergripande uppdrag är att bidra till den demokratiska samhällsutvecklingen. Förslaget stärker principen om en armlängds avstånd mellan den politiska sfären och innehållet i museers verksamhet och utställningar.

Myndigheten för museer och utställningar ska ha i uppgift att följa upp verksamhet, fördela bidrag och samtidigt vara stödjande och inspirera till hög kvalitet, samt andra uppgifter som Statens kulturråd och andra myndigheter idag ansvarar för.

KRO/KIF ställer sig positiv till både förslaget om en museilag som omfattar de allmänna museerna och en ny myndighet för museer och utställningar men menar att det behövs förtydliganden i lag, förordning och myndighetsuppdraget avseende MU-avtalet, det statliga ramavtal som staten har ingått med konstnårsorganisationerna, och upphovsrätten.

Vi tycker oss se en tendens att museers frihet utmanas allt oftare av den politiska sfären. Det visar på behovet av en lag som slår fast museernas självständighet. De ska kunna utveckla verksamhet, kritiskt granska samhället och visa konst och utställningar som kan tyckas kontroversiella utan att den politiska sfären eller en politiskt tillsatt styrelse ska kunna vidta åtgärder som inskränker museets fria förmedling av konst, upplevelser och vetenskapligt grundad kunskap.

Regeringen bör beakta 1) MU-avtalet¹, det avtal som staten ingått för att upphovspersoner ska erhålla skäliga villkor vid utställningar (såväl utställnings- som medverkansersättning), 2) Kulturanalys Museer 2013 som tydliggör de stora utmaningarna som ännu finns för att bild- och formkonstnärer ska erhålla skäliga ersättningar vid utställningar, 3) SOU 2014:36 Frågor om följerätt och museernas kopiering med tillhörande remissvar från Bildupphovsrätt (tidigare BUS).

Bakgrund och skäl till nedan förslag om inte annat anges

I uppdraget skulle en översyn göras av regeringens styrning av museerna och utredningen listar dokument som styr museers verksamhet och budget utan att över huvudtaget nämna MU-avtalet, det avtal som staten har ingått med konstnårsorganisationerna om ersättning till konstnärer vid utställningar. Med tanke på att nästan fyra av tio större museer löpande eller mer tillfälligt

¹ Här finns MU-avtalet på Kulturrådets hemsida: <http://www.kulturradet.se/mu-avtalet>

ställer ut bild- och formkonstnärer ser vi det som en mycket betydelsefull fråga att beakta för utredningen². Även museer som inte i första hand är ett konstmuseum ställer emellanåt ut bild- och formkonst.

Myndigheten Kulturanalys rapport ”Museer 2013” visar att endast 28 procent av de konstnärer som ställer ut vid svenska museer får utställningsersättning enligt miniminivån i MU-avtalet. Ersättning för den tid som konstnären arbetat med en utställning (medverkansersättning) uteblir oftast helt.

Kulturanalys visar vidare att museernas genomsnittliga ersättning till konstnärerna är förbluffande låg (4 000 kr). Räkna man bort museerna som inte betalar konstnärerna något alls är den genomsnittliga ersättningen 14 000 kr, vilket är en oacceptabelt låg ersättning för genomförande av konstutställningar, vilka ofta kräver flera månaders arbetsinsats. Vid de flesta museer finansierar alltså konstnärerna själva, genom gratisarbete och uteblivna ersättningar, en betydande del av konstutställningarna. Långsiktigt går det inte att upprätthålla en vital och dynamisk utställningsscen om konstnärerna själva ska tvingas finansiera medfinansiera konstinstitutionernas offentliga uppdrag att vara en scen för samtida konst och förmedla konstupplevelser.

MU-avtalet är ett styrdokument som alla statliga museer är bundna att följa. Samtliga riksdagspartier vill dessutom att konstnärer ska få avtalsenliga ersättningar vid offentligt finansierade utställningar.³ KRO/KIF anser därför att det är anmärkningsvärt att museiutredningen osynliggör MU-avtalet.

Genom att skriva in MU-avtalet i museilagen och föreslagna förordningar skulle förutsättningar skapas för att vid utställningar nå museiutredningens betoning av hög kvalitet och riksdagens kulturpolitiska mål om att konstnärlig frihet, hög kvalitet och mångfald ska präglade samhällets utveckling.

Den fråga regeringen och lagstiftarna bör ställa sig är vems och vilkas perspektiv och berättelser som ska ges konstnärligt utrymme i vårt samhälle. Ska det vara förbehållet konstnärer med annan finansiering att producera utställningar till svenska museer? Rimliga avtal och arvoden borgar för god kvalitet och gagnar både arrangörer, konstnärer, och publik. Det är även en förutsättning för att konstscenen på museerna ska lyckas spegla samhällets mångfald och strävan efter jämlikhet. Villkorsfrågorna är alltså grundläggande för de demokratiska ambitionerna. Det ska inte vara konstnärens möjlighet att hitta egen finansiering till sin produktion som ska styra vilken konst som visas på våra museer. Även jämställdhet ska genomsyra all offentlig verksamhet. MU-barometern 2015, en granskning av svenska museers och konsthallars tillämpning av MU-avtalet, visar att MU-avtalets tillämpning kraftigt minskar ersättningsklyftan mellan utställande kvinnliga och manliga konstnärer.⁴

² Museer 2013, Kulturanalys.

³ Stora kulturpolitiska partienkäten inför valet 2014: <http://kro.se/node/55>. KD har officiellt ändrat sitt nej till ett ja.

⁴ Manliga konstnärer som blivit ersatta med annan ersättningsmodell än MU-avtalet erhöll 52 procent mer än sina kvinnliga kollegor. Av de arrangörer som tillämpar MU-avtalet och

I [en intervju](#) med SVT (10/12-15) säger huvudutredaren Clas-Uno Frykholm: ”Vi stöder MU-avtalet till hundra procent och om det kan komma med i lagstiftning är det kanske en bra variant. När remissvaren kommit in är det fullt möjligt att göra tillägg till utredningen.”

Utredningen drar även viktiga slutsatser om digitaliseringen av samlingarna men nämner bara upphovsrätten, som är viktig för bild- och formkonstnärers möjlighet att vara konstnärligt yrkesverksamma, i förbigående: ”Både Digisam och många enskilda museer vittnar om att det inom sektorn på grund av den digitala utvecklingen finns ett ökande behov av juridisk kompetens kring t.ex. upphovsrätsfrågor.”

Detta är otillräckligt mot bakgrund av den omvälvande förändring som digitaliseringen innebär. Digitaliseringen skapar fantastiska möjligheter, ökar tillgängligheten och ger stora demokratiska vinster men denna process bör ta hänsyn till den nationella och internationella lagstiftning som finns för att ersätta bild- och formkonstnärerna i enlighet med upphovsrätten. Även detta bör regeringen åtgärda i sin proposition.

Avsnitt 1.1 Förslag till museilag

I 3 § under rubriken Ändamål lägga till orden ”och människornas kulturella välfärd” så att paragrafen lyder så här:

*3 § Museerna inom det allmänna museiväsendet ska bidra till det demokratiska samhällets utveckling **och människornas kulturella välfärd** genom publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och en aktiv förvaltning av sina samlingar.*

Enligt en av våra grundlagar, Regeringsformen 2 §, är den enskildes kulturella välfärd en av tre grundläggande mål för den offentliga verksamheten; ”Den enskildes personliga, ekonomiska och **kulturella välfärd** skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten.”

I 5 § under rubriken Ansvarsfördelning lägga till ordet ”kultur” så att paragrafen lyder så här:

*5 § En huvudman för ett museum inom det allmänna museiväsendet får inte vidta åtgärder som syftar till att inskränka museets fria förmedling av kunskap, **kultur** och upplevelser.*

Det finns gott om exempel där den politiska sfären vill påverka val av konstnärer och innehåll i konstutställningar. Därför bör det i lagen förtydligas att det gäller kultur.

Efter 7 § under Publik verksamhet bör följande paragraf läggas till:

har redovisat hur mycket de har betalat i utställningsersättning och ersättning för arbetstid har manliga konstnärer fått i genomsnitt 10 procent mer än sina kvinnliga kollegor. Ersättningsgapet mellan kvinnor och män minskar kraftfullt med MU-avtalet, även om utmaningarna ännu är stora. http://kro.se/MUbarometern_2015

”8 § Museerna i det allmänna museiväsendet ska vid utställningar och annan publik verksamhet respektera upphovsrätten och MU-avtalet.”

I slutet av § 11 bör följande mening läggas till:

”Före destruktions av verk och föremål som är skyddade av upphovsrätten ska levande upphovspersoner erbjudas att få tillbaka sina verk.”

Skälet till det sistnämnda är att många verk kan ha ett affektvärde för upphovspersonen.

Avsnitt 1.3 Förslag till förordning med instruktion för Myndigheten för museer och utställningar

I slutet av §2 tillfoga en sjätte punkt:

”5. ansvara för kvalitetssäkring av museers tillämpning av MU-avtal och ersättningar inom ramen för upphovsrätten.”

Avsnitt 1.3 Förslag till förordning med instruktion för Myndigheten för museer och utställningar

Med tanke på att fyra av tio större museer visar konst, är det av stor vikt att det finns expertis inom området i det föreslagna insynsrådet.

Förslag: Säkerställ att kunskap om bild- och formkonsten och konstnärers villkor finns i insynsrådet genom att utse en representant från Konstnärernas Riksorganisation som företräder 3300 bild- och formkonstnärer.

Avsnitt 1.4 Förslag till förordning om statsbidrag till samverkansprojekt i museisektorn

Tillfoga en paragraf under rubriken **Villkor för statsbidraget:**

”§7 Vid fördelning av bidrag ska särskilt beaktas att planerade samverkansprojekt garanterar ersättningar till upphovsmän i enlighet med MU-avtal och upphovsrätten.”

Avsnitt 1.4 Förslag till förordning om statsbidrag till samverkansprojekt i museisektorn

Tillför en punkt till § 13 under rubriken **Återbetalning och återkrav:**

”7. mottagaren inte har tillämpat och ersatt upphovspersoner i enlighet med MU-avtal och upphovsrätten.”

Tillägget garanterar lagstiftarna att det görs en uppföljning av hur museerna ersätter konstnärer och upphovspersoner i enlighet med gällande avtal. Detta är något som än så länge har saknats och då har konstnärernas svaga förhandlingsposition lett till de mycket låga ersättningarna.

Avsnitt 10.3.6 En aktiv samlingsförvaltning

Tilllägg till **Förslag** längst ned på sid 278 i utredningen (efter meningen som slutar med ”... och saknar påtagligt marknadsvärde.”):

”Lever upphovsmannen till föremålet/verket ska hen erbjudas detta före destruktions.”

Är föremålet ett konstverk eller konsthantverk eller annat unikt föremål som det bara finns en version av kan detta ha stort affektionsvärde för upphovspersonen. Då bör denna ha rätt att återfå verket istället för att det förstörs. I flera fall det dessutom vara billigare för museet att erbjuda föremålet till upphovspersonen än att det ska skickas på destruktion.

Avsnitt 10.5 Inrätta en ny myndighet för museifrågor

Omskrivning av sista meningen i Förslag på sid 294 så att myndigheten ges i uppdrag att tillse att MU-avtal och upphovsrätten tillämpas:

”Uppdraget ska bl.a. innefatta att myndigheten ansvarar för kvalitetssäkring av verksamheten och av att MU-avtal och upphovsrätt efterlevs, fördelar vissa bidrag, ansvarar för den officiella museistatistiken samt viss omvärldsbevakning.”

Tillämpningen av MU-avtal har inte fungerat och kunskapen om upphovsrätten är ofta mycket begränsad inom många museer, så här kan myndigheten bidra med kunskap. Museer 2013 och MU-barometern 2015 visar med all önskvärd tydlighet att det finns ett stort behov av kvalitetssäkring.

Riksutställningar har även haft ett ansvar för att prioritera den samtida konstens utveckling och spridning i landet. Bland annat har myndigheten årligen genomfört samtidskonstdagar, och tidigare haft ett särskilt anslag för MU-ersättningar. KRO/KIF har i dialog med kulturdepartementet föreslagit att det ska bildas en organisation som har till uppgift att främja och öka intresset för svensk konst nationellt och internationellt. Den svenska konstscenen är i stort behov av en samlande kraft för detta. Inom de andra kulturområdena finns branschorganisationer med denna kapacitet.

Utredningen saknar helt förslag på hur den här delen av Riksutställningars uppdrag ska hanteras. Det mest rimliga vore att regeringen i samband med den nationella handlingsplanen för bild- och formkonsten som aviserats 2016 skapar förutsättningar för att en bred tillsatt grupp aktörer engagerade i den samtida konsten – exempelvis museer och konsthallar som visar samtida konst, Statens konstråd, KRO/KIF, Galleriförbundet, Svenska Institutet - sätta en ny organisation, Svensk konst, för att ökat intresset och stärka strukturerna för den samtida bild- och formkonsten nationellt och internationellt.

Förslag: *Regeringen ger KRO/KIF i uppdrag att i partnerskap med andra aktörer engagerade i den samtida konsten formulera en vision med tydliga strategier samt en möjlig organisationsform för att öka intresset för den samtida konsten och stärka strukturerna den samtida konsten i Sverige och internationellt.*

Avsnitt 10.5.2 Fördela statsbidrag inom museisektorn

Tilläggs till **Förslag** längst ned på sid 300 (efter meningen som slutar ”...till försvarshistoriska museiverksamheter”:

”Vid bidragsgivning ska myndigheten tillse att MU-avtal och upphovsrätt följs och ersätts.”

Avsnitt 10.5.3 Pröva frågor om utställningsgarantier

Tillägg till **Förslag** efter första meningen på sid 304 (efter meningen som slutar "... utställningsgarantier från Statens Kulturråd":

"Vid prövning om utställningsgarantier ska myndigheten ha hänsyn till huruvida MU-avtal och upphovsrätt tillämpas vid utställningen."

Avsnitt 10.5.5 Statistik och omvärldsbevakning

Förtydliga genom ett tillägg till **Förslag** längst ned på sid 306 så det blir tydligt att statistiken även inbegriper villkorsfrågor så som MU-avtalet:

*"Myndigheten för museer och utställningar ska ansvara för den officiella museistatistiken **vilket även ska inbegripa villkorsfrågor så som MU-avtalet**, samt bedriva omvärldsbevakning inom sitt verksamhetsområde, såväl nationellt som internationellt."*

MU-avtalet är den största villkorsreform som har genomförts på bild- och formområdet det senaste decenniet och Myndigheten för Kulturanalys har förstått behovet av att följa tillämpningen, eftersom implementeringen av det statliga ramavtalet haltar betänkligt. Se exempelvis rapporten "Museer 2013".

Avsnitt 10.6 Se över instruktioner och styrdokument

Förtydliga genom ett tillägg till **Förslag** på sid 308 så det blir tydligt att en uppföljning av MU-avtalet och upphovsrätten ska vara en del av genomgången.

*"**Bedömning:** Mot bakgrund av det förslag som lämnats om en ny museilag bör regeringen göra en genomgång av myndighetsinstruktioner, **MU-avtal, ingångna upphovsrättsliga avtal** och motsvarande styrdokument på museiområdet för att anpassa dessa till den nya regleringen av vissa övergripande frågor. Målet bör både vara att skapa större enhetlighet i hur bestämmelserna är formulerade och att tydligare uttrycka respektive museums särart. Inom de huvudsakliga verksamhetsområdena – publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning – bör museerna ges i uppdrag att ta fram strategiska planer som kan tas till utgångspunkt för den kollegiala granskning som ska inrättas."*

Eftersom föreliggande SOU, Ny Museipolitik, har osynliggjort MU-avtalet och i stor utsträckning även upphovsrätten är det viktigt för regeringen att betona att de avtal som ingåtts med konstnårsorganisationerna och upphovsmännen/personerna ska finnas med i genomgången.

Avsnitt 10.6.1 Anslag och avgiftsinkomster

Gör ett tillägg i slutet av **bedömningen** på sid 310 om att upphovsrätten ska respekteras och ersättas:

”Bedömning: Vid större utställningssatsningar som ger stora intäkter ett visst år bör regeringen medge att de statliga museerna tar med sig överskott som överskrider tre procent av anslaget till nästa budgetår. Genom en generell ändring i regleringsbrevet bör regeringen ge de statliga museerna rätt att sälja varor i museibutiker utan krav på full kostnadstäckning (t.ex. gå med vinst). Vidare bör de museimyndigheter som arbetar aktivt med internationella vandringsutställningar ges rätt att använda inkomsterna från sådan tjänsteexport för övrig verksamhet. **I båda fallen ska upphovsrätten respekteras och ersättas i vederbörlig ordning.**”

Avsnitt Ekonomiska konsekvenser

Det finns två viktiga aspekter i avsnittet som inte tas upp i utredningen:

1. Myndigheten för museer och utställningars bidragsgivning måste ha ekonomiska förutsättningar att ersätta upphovspersoner i enlighet med MU-avtalet och för den arbetstid som bild- och formkonstnärer arbetar med en utställning.

Förslag: Inom myndighetens budget ska medel till MU-avtalets tillämpning och konstnärers arbetstid öronmärkas. I regleringsbrevet ska framgå ett minsta belopp för MU-avtalsersättningar.

2. Med utgångspunkt i vad som nämns under Avsnitt 10.5 ovan om en ny organisation för att öka intresset och stärka strukturerna för svenska konstscenen föreslår vi följande.

Förslag: Regeringen ger KRO/KIF i uppdrag att i partnerskap med centrala aktörer inom konstvärlden formulera en vision med tydliga strategier och en möjlig organisationsform för att kunna öka intresset och stärka strukturerna för den samtida konsten i Sverige och internationellt samt viker tre miljoner av Riksutställningars anslag till detta ändamål.

KRO/KIF
Hornsgatan 103, 9 tr
117 28 Stockholm

www.kro.se
www.facebook.com/KIF.KRO
www.twitter.com/konstnarerna